

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

НІЗЕВИЧ Оксана Володимирівна

УДК 376 – 056.36: [37.016: 811.161.2]

**КОРЕКЦІЯ МИСЛЕННЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ
МОЛОДШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Миронова Світлана Петрівна,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
професор кафедри дефектології

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Тарасун Валентина Володимирівна,
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України,
головний науковий співробітник лабораторії
діагностики і психічного розвитку дитини;

кандидат психологічних наук, доцент
Матвєєва Марія Петрівна,
Львівський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
професор кафедри корекційної педагогіки.

Захист відбудеться „ 22 “ вересня 2010 року о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.14 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „ 20 серпня “

2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформування та оновлення змісту корекційної освіти в Україні спрямоване на розробку нових шляхів та підходів до навчання розумово відсталих учнів. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., у Законі „Про освіту“ вказується, що система освіти має забезпечувати організацію навчально-виховного процесу з урахуванням сучасних досягнень науки, педагогічної теорії, техніки і технології, створення та впровадження новітніх технологій навчання. Головним завданням навчання розумово відсталих дітей виступає формування необхідних для успішної соціальної адаптації знань, умінь і навичок шляхом корекції вад їх розумового розвитку. В зв'язку з цим особливого значення набуває питання корекції мислення зазначеної категорії дітей.

Проблема корекції мислення розумово відсталих дітей вивчалася багатьма дослідниками у різних напрямках. Зокрема В. Василевська, Н. Стадненко досліджували особливості розуміння розумово відсталими учнями причинно-наслідкових зв'язків, а також предметних узагальнень у 1-4-х класах; Г. Дульнев, Х. Замський, Б. Зейгарнік, О. Ковальова, М. Колбая, Н. Лурье, М. Перова, В. Синьов та ін. – у 7-9-х класах; Б. Брьозе, Л. Занков, В. Петрова, Н. Стадненко, Ж. Шиф вивчали особливості операцій мислення; Б. Пінський – труднощі здійснення переносу теоретичних знань у практичну діяльність; А. Капустін – особливості розвитку понятійного мислення.

Дослідженнями практичного характеру з корекції розумових операцій розумово відсталих дітей у процесі навчання займалися В. Гулак, В. Синьов, Н. Тарасенко, О. Хохліна та ін. У працях цих вчених розглядаються найбільш загальні педагогічні умови здійснення корекційного впливу на учнів допоміжної школи, а також найважливіші теоретичні положення щодо розвитку означеної категорії дітей у процесі їх навчання.

Окремі питання стосовно корекції вад розумового розвитку розумово відсталих дітей висвітлено у працях В. Бондаря, Н. Кравець, М. Матвєєвої, С. Миронової, Г. Мерсіянової, В. Тарасун та ін. Науковцями досліджено цілу низку теоретичних та окремих практичних аспектів розв'язання проблеми корекції мислення розумово відсталих дітей. Вченими доведено, що корекційна робота – це не окремі, уособлено взяті вправи з удосконалення розумової діяльності розумово відсталого дитини, а система засобів, які використовуються у процесі всієї навчально-виховної роботи у допоміжній школі. Проте, у загальній педагогіці існує технологія, яка передбачає корекцію розвитку, а навчальний матеріал виступає засобом, це, зокрема, система розвивального навчання Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова. Тому на сучасному етапі особливо актуальним постає завдання експериментального вивчення шляхів реалізації системи розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова та її корекційних можливостей у допоміжних школах.

У сучасній корекційній педагогіці є лише окремі дослідження щодо впровадження елементів розвивального навчання у допоміжній школі. Зокрема, С. Мірським доведено, що використання проблемних ситуацій на

уроках трудового навчання у старших класах значно підвищує навчальну активність розумово відсталих учнів; Л. Румянцевою визначено, що використання дослідницького методу на уроках природознавства (постановка пізнавального завдання у процесі спостереження та використання практичної дії з предметом) сприяє корекції мислення учнів допоміжної школи; О. Хохліною вивчено формування дій контролю, узагальненості, усвідомленості, самостійності у розумово відсталих учнів на основі опанування трудової діяльності; І.Єременком, Л. Занковим, Г. Мерсіяною, В. Синьовим доведено, що для розвитку потенційних можливостей мислення розумово відсталих учнів існують значні резерви. Проте у спеціальній психології та педагогіці не було зібрано достовірних фактів, які показали б, як у дійсності відбувається розвиток за певної побудови навчання. Між тим без таких фактів не можна обґрунтувати створені педагогічні шляхи і способи. Обґрунтування передбачає знаходження об'єктивної педагогічної закономірності у співвідношенні знайдених педагогічних шляхів, а саме: використання системи розвивального навчання Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова і процесу розвитку розумово відсталих дітей в умовах реалізації цих шляхів.

Вищезазначене зумовлює актуальність та необхідність подальшої розробки проблеми корекції мислення зазначеної категорії дітей на уроках у допоміжній школі. Виходячи з актуальності проблеми і враховуючи рівень її розробки у педагогічній науці, було сформульовано тему дослідження „Корекція мислення розумово відсталих учнів молодших класів на уроках української мови“.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з науково-тематичним планом кафедри дефектології факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та відповідає комплексній темі „Вдосконалення змісту роботи у спеціальних закладах“. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету (протокол № 2 від 27 лютого 2007р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 25 вересня 2007р.).

Метою дослідження є теоретична розробка та експериментальна перевірка педагогічного забезпечення викладання української мови на основі системи Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова, спрямованого на формування мислення розумово відсталих учнів та свідоме використання ними знань у практичній діяльності як у звичайних, так і змінених умовах.

Для реалізації даної мети поставлено такі **завдання**:

1. Здійснити цілісний аналіз проблеми дослідження у загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі, сучасній практиці корекційного навчання розумово відсталих дітей.

2. Вивчити рівні сформованості знань і вмінь з української мови у розумово відсталих дітей та стан розвитку їх мислення за традиційною системою навчання.

3. Розробити та обґрунтувати зміст і методику навчання української мови у молодших класах допоміжної школи за системою Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова, спрямованих на корекцію мислення розумово відсталих учнів молодших класів.

4. Експериментально перевірити вплив системи Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова на корекцію мислення розумово відсталих учнів молодших класів.

Об'єктом дисертаційного дослідження є процес корекційного навчання, спрямований на розвиток мислення розумово відсталих учнів молодших класів.

Предметом дослідження є корекція мислення розумово відсталих молодших школярів у процесі вивчення української мови засобами системи розвивального навчання Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова.

Гіпотеза дослідження: комплексним спеціальним засобом корекції мислення в умовах допоміжної школи може виступати навчання за системою Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова. Включення розумово відсталих учнів у процес узагальнення на всіх етапах оволодіння українською мовою сприятиме розвиткові критичності, цілеспрямованості, свідомості мислення; формуванню вміння проникати у сутність явищ, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати, доводити, робити прості висновки; об'єднувати знання у відповідні системи, конкретизувати; систематизувати мовленнєвий матеріал та ефективно переносити теоретичні знання у практичну діяльність.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань і перевірки гіпотези дослідження застосовувалися такі методи:

- теоретичні: аналіз психолого-педагогічної літератури та порівняння різних поглядів з досліджуваної проблеми з метою узагальнення та систематизації сучасної теорії та практики корекційного навчання розумово відсталих учнів;

- емпіричні: соціометричні (анкетування); обсерваційні методи (вивчення педагогічного досвіду, спостереження, аналіз продуктів діяльності вчителів та учнів); експериментальні методи (констатувальний та формувальний педагогічний експеримент) з метою експериментальної перевірки корекційно-розвивальних функцій традиційної і розвивальної систем навчання та ефективності запропонованого змісту й методики навчання української мови;

- методи обробки даних: методи математичної статистики з метою кількісного та якісного опрацювання результатів дослідження і доведення його вірогідності.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальною базою були обрані Чернівецька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 4 для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку, Чернівецька спеціальна загальноосвітня школа № 3 для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку, Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа № 15 для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку. Всього дослідженням

було охоплено 76 учнів молодших класів із легким ступенем розумової відсталості.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що *вперше:*

- цілісно досліджено корекційний вплив системи розвивального навчання Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова на подолання вад та подальший розвиток мислення розумово відсталих учнів молодших класів;

- доведено можливість викладення теоретичних знань способом від абстрактного до конкретного; навчання за принципами провідної ролі теоретичних знань; проходження матеріалу швидким темпом;

- обґрунтовано методику впровадження розвивального навчання за системою Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова на уроках української мови в умовах допоміжної школи та доведено її ефективну роль у корекції мислення розумово відсталих учнів;

подальшого розвитку набули ідеї корекційної спрямованості вивчення української мови розумово відсталими учнями молодших класів, зокрема виділено принципи та способи об'єднання розвиваючих завдань у систему, методичні особливості їх використання у навчанні української мови розумово відсталих школярів молодших класів;

доповнено існуючі дослідження, присвячені проблемі корекції мислення розумово відсталих учнів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що розроблена програма розвивального навчання за системою Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова з української мови для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих учнів використовується у навчально-виховному, корекційному процесі допоміжної школи. Матеріали дисертаційної роботи може бути покладено в основу: вдосконалення шкільних програм, підручників для допоміжної школи з української мови; корекційної роботи з розумово відсталими учнями; підвищення фахової майстерності корекційних педагогів при оволодінні новітніми технологіями навчання.

Експериментальний зміст і методику навчання української мови за системою Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова, спрямованих на корекцію мислення розумово відсталих учнів впроваджено у навчальний процес молодших класів Чернівецької спеціальної загальноосвітньої школи № 3 для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку (довідка № 80 від 23.06.2009р.), Чернівецької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат № 4 для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку (довідка № 315 від 18.06.2009р.).

Особистий внесок автора у праці, яка написана у співавторстві [1], полягає у розробці методики дослідження процесу засвоєння граматичних категорій розумово відсталими учнями в умовах експериментального навчання, спрямованого на корекцію розумової діяльності у даної категорії дітей; у виявленні впливу розвивального навчання на рівень розвитку їх мислення; у обробці результатів дослідження.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження висвітлювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: „Теорія і практика розвивального навчання“ (м. Луганськ, 2006), „Сучасні підходи до організації роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку“ (м. Кам'янець-Подільський, 2006), „Актуальні проблеми корекційної педагогіки та психології“ (м. Кам'янець-Подільський, 2007), „Сучасні тенденції розвитку корекційної освіти“ (м. Кам'янець-Подільський, 2008); на всеукраїнських науково-практичних конференціях: „Актуальні проблеми корекційної педагогіки“ (м. Полтава, 2005), „Актуальні проблеми спеціальної педагогіки і психології“ (м. Херсон, 2005), „Інноваційні технології в освіті: реалії, проблеми, пошуки“ за напрямом „Інновації соціально-психологічного супроводу навчально-виховної роботи з дітьми з особливими потребами“ (м. Чернівці, 2007); на засіданнях кафедри дефектології; на звітно-наукових конференціях Кам'янець-Подільського національного університету (2004-2010); на обласному семінарі „Система РН: теорія і практика“ (м. Чернівці, 2006). На базі експериментального класу було проведено „майстер-клас“ для вчителів початкових класів допоміжних шкіл (м. Чернівці, 2007).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження відображено у 11 публікаціях. З них 6 статей у фахових наукових журналах та збірниках наукових праць, що входять до переліків ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (289 позицій) та 15 додатків. У роботі вміщено 24 таблиці, 2 рисунки. Загальний обсяг дисертаційного дослідження – 203 сторінки, з яких основний текст становить 182 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, окреслено об'єкт і предмет, визначено мету, гіпотезу та завдання, методи дослідження, визначено наукову новизну, практичне значення, подано експериментальну базу дослідження, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – *„Аналіз проблеми дослідження у теорії корекційної психопедагогіки та сучасній практиці корекційної освіти“* проаналізовано спеціальну психолого-педагогічну літературу з питань дослідження та стан сучасної практики корекційного навчання.

Теоретичною базою для розгляду основних питань роботи стали дослідження Л. Виготського, Н. Долгобородової, Г. Дульнева, І. Єременка, Б.Зейгарніка, В. Лубовського, С. Миронової, С. Мірського, М. Певзнер, В.Петрової, В. Синьова, Н. Стадненко, О. Хохліної, Ж. Шиф та ін.

У дослідженнях Л. Виготського, Б. Зейгарніка, В. Лубовського, М.Певзнер, В. Синьова, Ж. Шиф та ін. зазначається, що засвоєння нових понять виявляється для розумово відсталих учнів складним завданням, оскільки їх розумові операції мають цілий ряд суттєвих недоліків. Мислення розумово відсталих дітей характеризується конкретністю та ситуативністю.

Критичність мислення розумово відсталих учнів виявляється зниженою. Аналіз у них є бідним, несистемним. Порівняння, як і аналіз, характеризується хаотичністю. Розумово відсталі учні відчують труднощі при абстрагуванні й узагальненні; не вміють обґрунтовувати свої судження, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки, узагальнювати власний досвід. Аналіз літературних джерел надав можливість виявити, що недоліки мислення розумово відсталих учнів значною мірою коригуються за умови застосування спеціальних педагогічних засобів, прийомів, шляхів.

Теоретичні дослідження (Г. Дульнєв, І. Єременко, Н. Лур'є, В. Синьов, Н. Стадненко та ін.) свідчать, що чим більше учні включаються у навчальний процес, тим більший ефект дає навчання. І саме у реалізації ідей розвивального навчання за системою Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова ми вбачаємо великі корекційні можливості у формуванні розвинутої особистості розумово відсталого школяра. У системі Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова передбачається участь дітей у навчальному процесі не як об'єктів, а як свідомих суб'єктів процесу навчання.

Система Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова характеризує тип навчання, спрямований на розвиток логічного мислення у молодшому шкільному віці. В.Давидовим визначено, що змістом розвивального навчання є теоретичні знання. Д. Ельконіним досліджено, що підвищення теоретичного рівня змісту викладання призводить до структурних змін у змісті навчального матеріалу. Це, у свою чергу, викликає зміни у структурі та рівнях пізнавальної діяльності учнів. Змінюється співвідношення конкретного й узагальненого матеріалу, підвищується роль теоретичних узагальнень, фактичний матеріал розглядається під кутом зору теоретичних положень. Разом з тим, посилюється роль дедукції, коли учні йдуть від розгляду загальних положень до вивчення конкретних питань. Підвищується роль логічного мислення, виникає необхідність від аналізу конкретного змісту підніматися до широких узагальнень; посилюються елементи пошуку, підвищується роль самостійності учнів. У системі Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова застосування знань на різних рівнях передбачає організацію самостійних робіт на всіх етапах вивчення нового навчального матеріалу. У цій системі велике місце відводиться творчій пошуковій діяльності учнів, скорочуються однотипні вправи. Практична робота стає джерелом нових знань і водночас навчання проводиться на рівні постановки та розв'язання теоретичних проблем.

Враховуючи вищезазначене, у дослідженні було поставлено завдання виявити яке прискорення і яка перебудова процесу розвитку мислення розумово відсталих дітей відбувається завдяки радикальній зміні змісту й методики навчання.

З метою встановлення динаміки розвитку мислення розумово відсталих учнів на уроках української мови було проаналізовано стан сучасної практики корекційного навчання. Зокрема, було з'ясовано, що підручники з української мови для 2-х–4-х класів допоміжної школи містять недостатньо матеріалу для розвитку логічного мислення. Під час аналізу практики виявлено

незадовільний стан забезпечення шкіл для розумово відсталих дітей спеціальними методичними посібниками, що унеможлиблює роботу на уроці, не дозволяє повноцінно реалізувати зміст стандарту освіти.

З метою простеження постановки корекційної мети уроку української мови та її реалізації у процесі навчання розумово відсталих дітей було проаналізовано документацію 24-х вчителів спеціальних загальноосвітніх шкіл і шкіл-інтернатів для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку: Хмельницької школи № 15, Хотинської школи № 1, Чернівецької школи № 3 і Чернівецької школи-інтернат № 4. Також було проведено анкетування вчителів. У анкетуванні брало участь 35 вчителів. Аналіз результатів анкетування дозволяє зробити висновок, що вчителі не зовсім усвідомлюють сутність корекції мислення. У своїй діяльності педагоги надають перевагу пояснювально-ілюстративним, репродуктивним методам. Переважно використовують вправи репродуктивного та реконструктивного характеру, рідше – творчі. А тому завдання корекції мислення розумово відсталих учнів молодших класів розв'язується безсистемно й поверхово.

Аналіз стану педагогічної практики дає підставу твердити, що при організації навчання розумово відсталих дітей недостатньо використовуються їхні потенційні можливості. Аналізуючи одержані результати, ми дійшли висновку про необхідність удосконалення процесу навчання: глибшого використання самостійної практичної роботи розумово відсталих учнів; доповнення змісту підручників з української мови творчими вправами, проблемними завданнями; зміна характеру навчальної діяльності розумово відсталих учнів, яка повинна стати більш творчою, самостійною, позбавленою постійної опіки з боку вчителя.

У другому розділі *„Дослідження стану сформованості знань з української мови та рівнів розвитку мислення розумово відсталих учнів молодших класів“* висвітлено методику та результати констатувального етапу дослідження.

Констатувальний етап дослідження охоплював 28 учнів перших класів Чернівецької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат № 4 для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку, 24 учні перших класів Чернівецької спеціальної загальноосвітньої школи № 3 для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку, 24 учні Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 15 для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку. Всього у дослідженні брало участь 76 учнів.

Для виявлення характеру засвоєння знань з української мови дітям пред'являлись три види завдань. Особливість цієї роботи полягала у тому, що відібравши для перевірки навчальну тему згідно програми, ми готували три перевірочних завдання, виконання яких передбачало необхідність підключення учнем одного з трьох видів розумової діяльності: творчого, реконструктивного чи репродуктивного.

Використання розробленого у дослідженні комплексу перевірочних завдань дало змогу одержати чіткі, детальні і точні відомості про стан знань і вмінь з української мови розумово відсталих учнів. Відповідно до виявлених

рівнів інтелектуального розвитку було визначено чотири групи дітей з різними рівнями засвоєння знань і умінь.

До 1 групи (високий рівень сформованості знань, умінь) віднесено 4% учнів. Діти добре володіли програмовим матеріалом, дотримувалися правил правопису. Знання свідомі, але спостерігалось порушення системи знань. У них достатньо сформований активний та пасивний словник. Вони правильно переносили засвоєний спосіб діяльності на виконання подібного завдання в аналогічній та новій ситуації. Завдання виконували самостійно, користувалися інструкцією.

До 2 групи (достатній рівень сформованості знань, умінь) віднесено 16% учнів. Діти відтворювали матеріал, визначений навчальною програмою. Правильно застосовували знання в аналогічних умовах. Допускали не більше 5-ти помилок. Виконували завдання самостійно.

До 3 групи (середній рівень сформованості знань, умінь) віднесено 51% учнів. Діти відтворювали більше половини матеріалу, визначеного навчальною програмою. Переносили засвоєний спосіб діяльності на виконання завдань за зразком. Зразок використовували після нагадування. Намагалися виконувати завдання самостійно.

До 4 групи (низький рівень сформованості знань, умінь) віднесено 29% учнів. У процесі виконання завдань, діти цієї групи потребували педагогічної допомоги, яка у більшості випадків сприймалась ними з труднощами. Допускали до 10-ти і більше помилок, правил правопису дотримувалися частково. Завдання виконували при організуючій та спрямовуючій діяльності педагога.

На початку проведення констатувального експерименту нами проводилось обстеження операцій мислення (аналіз, порівняння, класифікація, абстрагування, узагальнення) розумово відсталих учнів 1-х класів з метою виявлення стану їх розвитку. Обстеження проводилось індивідуально з кожною дитиною. Виконання завдань оцінювалося в балах. Для якісного аналізу експериментальних даних використовувались оціночні критерії виконання поданих завдань, що дало можливість виявити загальні рівні розвитку мислення розумово відсталих учнів. Ці результати відображені у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні розвитку мислення досліджуваних

Рівень розвитку	Кількість досліджуваних (у%)
Високий	—
Середній	21,5
Низький	78,5

У результаті проведення експериментального дослідження учнів з високим рівнем розвитку мислення не було виявлено. Виявлено 21,5% учнів з середнім рівнем розвитку мислення, 78,5% учнів з низьким рівнем розвитку мислення. Діти з середнім рівнем розвитку мислення виділяли окремі елементи у предметів і порівнювали по кожному з цих елементів. Ознак

відмінностей у об'єктах виділяли більше, ніж подібностей. Не завжди розподіляли предмети за суттєвими ознаками. Узагальнювали за несуттєвими ознаками на основі наочно сприйнятих ознак або предмети включали у якусь одну ситуацію. Їх аналіз сюжетних малюнків характеризувався не тільки осмисленням окремих об'єктів, дій, але і розкриттям деяких, частіше всього просторових, зв'язків між ними. Учні з низьким рівнем розвитку мислення проводили елементарний аналіз виділених окремих елементів без встановлення зв'язку між ними. Порівнювали об'єкти за неспівставними ознаками, сповзали з порівняння об'єкта на опис одного з них, порівняння неповне і безсистемне. Узагальнення недиференційоване або взагалі відсутнє. Осмислювали окремі об'єкти, дії без розкриття взаємозв'язку між ними.

Результати дослідження показали, що мислення розумово відсталих учнів на початку навчання є репродуктивним, стереотипним. Аналіз елементарний. 78,5% учнів не вміють користуватися критеріями порівняння, зіставляють предмети за невідповідними ознаками. Порівняння неповне і безсистемне. Переважає порівняння за ситуативними ознаками, що є показником невміння будувати узагальнення за суттєвими ознаками. При аналізі сюжетних картин виділяють окремі предмети, не об'єднують їх у смислові групи, тому й не розкривають змісту сюжетної картини. Отримані результати свідчать про те, що наочно-образне мислення краще розвинуте за словесно-логічне. Отже, ці риси розумової діяльності у розумово відсталих учнів можна вважати характерними для початку шкільного навчання у тій ситуації, в якій нами вони вивчались.

У третьому розділі *„Експериментальна методика розвивального навчання на уроках української мови в молодших класах допоміжної школи“* визначено принципи, етапи, зміст і технологію спеціальної організації навчання у процесі формування експерименту; розроблено зміст корекційно спрямованого навчання української мови за системою Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова; описано організацію та структуру проведення експериментального навчання; доведено ефективність навчання розумово відсталих учнів молодших класів за системою Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова; виявлено динаміку просування учнів за рівнями засвоєння знань та розвитку мислення в умовах експериментального навчання.

Формувальним експериментом було охоплено 76 учнів тих же класів, що й у контрольному. У формуальному експерименті учнів було поділено на дві групи: експериментальну і контрольну (по 38 учнів у кожній). Вихідний рівень підготовки, об'єм роботи в експериментальній групі (ЕГ) і контрольній групі (КГ) був однаковий. Зміст програмового матеріалу для учнів КГ і ЕГ також був рівноцінним. Формувальний експеримент проводився протягом 4-х років у 1-х–4-х класах на матеріалах уроків української мови. У формуальному експерименті було застосовано методику розвивального навчання Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова. Експериментальне навчання проводилось за програмою, модифікованою на основі традиційної програми допоміжної школи та програми розвивального навчання (система Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова). В експериментальній системі учні виступають

суб'єктами навчання, тому діяльнісна лінія пронизує весь зміст програми. Реалізація програми здійснювалася завдяки проблемному підходу до вивчення нового матеріалу. До програми вивчення української мови введено значний теоретичний матеріал, що дає змогу по-новому розв'язувати й завдання, передбачені звичайною програмою.

Процес пізнання у даній експериментальній методиці будувався так, що більш швидке просування вперед йшло поряд з поверненням до пройденого. Вивчення нового перешаровувалося повторенням раніше вивченого. При цьому раніше вивчене виступало у нових зв'язках і супроводжувалося відкриттям у ньому нових сторін. Повторення засвоєного матеріалу відбувалося впродовж навчального року. Це забезпечувало систематизацію, встановлення нових зв'язків, подібності та відмінності нового та вивченого раніше матеріалу. Весь навчальний матеріал з української мови подавався у вигляді ланцюжка навчальних завдань, які послідовно розкривалися у матеріалі з першого по четвертий клас.

На початку навчання учні включалися у пошукову діяльність при розв'язанні проблемних завдань, які конструювалися так, щоб у них системно накопичувався операційний досвід. Формування розумових операцій здійснювалося не у відриві одна від одної, а на основі загального завдання – формування самостійного, понятійного, гнучкого, ініціативного мислення. Завдання будувалися так, щоб операції розгорталися від простої до складної. Добір матеріалу за ступенем складності був однією з основних вимог експерименту, без чого неможливо визначити порівняльну ефективність двох систем навчання – традиційної та експериментальної.

Навчання української мови відбувалося в два етапи: етап навчання грамоти, який складався з дозвукowego, звукового (добукварного), букварного й післябукварного періодів; а також етап систематичного вивчення мови, який охоплював усі наступні роки початкового навчання (2–4 класи).

За експериментальною програмою діти вивчали спочатку голосні звуки, а потім приголосні. Серед букв голосних звуків спочатку вводилася буква О, потім А, У, И, Е і йотовані в кінці слова. Приголосні звуки вивчалися попарно за принципом „дзвінкий-глухий“, наприклад [д]-[т]. Оволодіваючи способами позначення на письмі м'якості приголосних звуків, а також способами позначення звука [й], учні засвоювали складовий принцип української графіки: буква обирається з урахуванням оточення звука в слові, насамперед його звуків-сусідів. Уже на перших етапах роботи з буквеною моделлю слова у ній виявляються місця, коли вибір букви однозначно не визначається вимовою. Під час такого аналізу засвоюється узагальнене поняття про орфограму, яке конкретизується на цьому етапі при опрацюванні орфограм, не пов'язаних із позначенням звуків буквами (велика літера, перенос слів, інтервали між словами).

Післябукварний період був етапом систематизації отриманих учнями знань й удосконалення практичних дій читання і письма. На цьому етапі проводилися диктанти, які передбачали письмо букв, складів, слів, коротких речень; письмо по пам'яті; творче письмо.

Змістом навчальної діяльності в експериментальній системі є теоретичні знання, оволодіння якими коригує у розумово відсталих учнів мислення, розвиває творчий рівень здійснення практичних видів діяльності. Навчальна діяльність розумово відсталих учнів у формувальному експерименті будувалась у відповідності зі способом викладення теоретичних знань від абстрактного до конкретного. Тобто, приступаючи до оволодіння будь-яким програмовим матеріалом з української мови, розумово відсталі учні ЕГ під керівництвом і з допомогою вчителя аналізували навчальний матеріал, виділяли у ньому генетично вихідне, істотне, загальне відношення, яке визначає зміст і структуру об'єкта даних знань. Фіксуючи цей зв'язок в особливих предметних, графічних або буквених моделях, розумово відсталі учні під керівництвом і з допомогою вчителя будували змістовну абстракцію предмету, що вивчається. Продовжуючи аналіз навчального матеріалу, учні розкривали закономірний зв'язок цього вихідного відношення з його різними проявами і тим самим отримували змістове узагальнення предмету, який вивчається. Потім учні використовували змістовні абстракції й узагальнення для виведення (знову з допомогою вчителя) більш часткових абстракцій і для об'єднання їх у цілісному (конкретному) навчальному предметі.

Провідними принципами формувального експерименту були такі: принцип високого рівня труднощів, принцип провідної ролі теоретичних знань, принцип усвідомлення процесу учіння, принцип проходження навчального матеріалу швидким темпом. При цьому не відкидалися загальноприйняті у спеціальній дидактиці принципи. Дидактичні принципи реалізувалися через зміст навчання і методи роботи.

В основу майже всіх уроків було покладено творчі, пізнавальні проблемні завдання чи запитання, при розв'язанні яких розумово відсталі учні одержували необхідні знання. Дидактичним стрижнем уроку в експериментальній системі була самостійна діяльність самих учнів. Вони спостерігали, порівнювали, класифікували, групували, робили висновки, з'ясовували закономірності. Їх дії з навчальним матеріалом носили перетворюючий характер. Організована система спостережень та дослідницької діяльності є невід'ємною складовою експериментального навчально-корекційного процесу з української мови.

Найдоцільнішими та найпоширенішими прийомами створення проблемних ситуацій з метою розвитку пізнавальних інтересів, активізації пізнавальної діяльності було визначено: а) зіткнення учнів із суперечливими фактами; б) показ помилок, до яких призводить незнання певної теми; в) постановка перед учнями дослідницьких завдань; г) спонукання учнів до узагальнення фактів; д) створення ситуації, коли учні переконані у недостатності своїх знань і відчувають потребу набути нових, щоб відповісти на поставлене запитання.

Проведене дослідження показало, що у молодших класах допоміжної школи найбільш поширеними шляхами створення проблемної ситуації є:

- спеціально організоване порівняння явищ і фактів;

- співставлення навчального матеріалу з явищами та фактами власних спостережень, у результаті якого учні роблять самостійний висновок і таким чином здобувають нові знання;

- зіткнення учнів із суперечливими фактами і явищами, які вимагають теоретичного обґрунтування.

Кожне проблемне завдання розв'язувалося поетапно:

а) створення проблемної ситуації вчителем;

б) усвідомлення проблеми учнями;

в) загальні пошуки розв'язання завдання – спостереження, аналіз, порівняння;

г) відповідь учнів на поставлене запитання, що є виходом з проблемної ситуації;

д) відтворення ходу розв'язання, яке у випадку необхідності може супроводжуватися складанням таблиць, схем тощо.

Розв'язання завдань здійснювалося у двох варіантах:

- учні проводили експеримент, не знаючи його результату, і таким чином набували нових знань;

- учні спочатку передбачали результат, а потім перевіряли свої припущення.

У системі завдань закладені алгоритми дій учнів для оволодіння навчальним матеріалом з української мови. У формульованому експерименті було виділено етапи формування інтелектуальних умінь:

1 етап – аналіз уміння, яке формується; пояснення учням його значення у навчально-пізнавальному процесі; ознайомлення учнів з правилами дій;

2 етап – практичне відпрацювання уміння за допомогою навчально-пізнавальних завдань;

3 етап – закріплення сформованого вміння (групова чи індивідуальна робота), використання його у творчій діяльності учнів.

Основні орфографічні правила учні опановували у 2-му класі, а в 3-х і 4-х класах вони розширювалися, поглиблювалося коло орфографічних знань, удосконалювалися правописні вміння й навички.

Вивчення правил правопису (II семестр 2-го класу, 3-й клас, 4-й клас) передбачало послідовний розгляд сильних і слабких позицій спочатку голосних, а потім і приголосних звуків. На основі цих знань в учнів виховувалась орфографічна пильність, формувалося вміння визначати під час письма всі орфограми у тексті, у тому числі й орфограми слабких позицій, а також уникати помилок.

Після завершення формульованого експерименту з метою виявлення ефективності запропонованої системи навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова ми перевірили стан знань, умінь і навичок розумово відсталих учнів молодших класів з української мови. У кінці четвертого року навчання проводився другий експериментальний зріз, метою якого було визначення рівня навчальних досягнень учнів ЕГ і КГ з української мови, а також визначення впливу експериментальної методики навчання на якість знань, умінь і навичок. Учні виконували 10 груп завдань, кожна з яких містила три

завдання. Завдання пропонувались такого ж типу, як у констатувальному експерименті.

Результати засвоєння знань учнями ЕГ ми співставили з результатами засвоєння знань учнів КГ. У результаті реалізації формувального експерименту вказані коефіцієнти при виконанні творчих завдань значно підвищуються в ЕГ. За результатами дослідження, успішніше справилися з завданнями учні ЕГ, ніж КГ. Було визначено чотири групи розумово відсталих учнів з різними рівнями засвоєння знань і умінь: високим, достатнім, середнім, низьким.

За результатами експерименту учні ЕГ і КГ розподілились за поданими рівнями таким чином (табл. 2):

Таблиця 2

Рівні знань і умінь з української мови

Рівні	Кількість учнів (у%)	
	ЕГ	КГ
Високий	37	18
Достатній	42	37
Середній	21	32
Низький	0	13

Аналіз одержаних результатів свідчить про те, що у результаті реалізації формувального експерименту кількість учнів з високим рівнем знань у ЕГ на 19% більше ніж у КГ. Як свідчать результати, у КГ 13% учнів з низьким рівнем знань, а в ЕГ дітей з таким рівнем не виявлено. Найнижчий показник у ЕГ (21%) учнів з середнім рівнем знань, тоді ж як у КГ найнижчий показник 13% учнів з низьким рівнем знань.

Порівнюючи кількісні результати можна помітити, що ЕГ досягла вищого рівня знань з української мови, ніж КГ. Це свідчить про те, що в ЕГ значно більше учнів, які виявляли пошукову активність при виконанні творчих завдань. В КГ більшість учнів часто відмовлялися виконувати запропоноване завдання, посилаючись на те, що не вивчали, не знають, як його потрібно розв'язувати. В учнів ЕГ було зруйновано стереотип уявлення про шляхи отримання нових знань через підручник, учителя. Для них став доступним шлях пізнання через процес самостійного мислення, який виявився джерелом інтелектуальної творчої діяльності. Все це сприяло підвищенню показників успішності з української мови учнів ЕГ. Так, у ЕГ на кінець 4-го класу 7, 8, 9, 10, 11 балів з української мови мало 71% учнів проти 45% учнів КГ. Більш високі показники в ЕГ відображають успішну реалізацію експериментальної системи навчання, що підтверджує нашу гіпотезу. Вихід за межі нетренованого вміння, зокрема, у формі таких завдань, які давалися на групування мовного матеріалу на основі вивчених знань, показав безпорадність учнів КГ і їх невідповідність до розв'язання таких завдань.

Виявлено різкий розрив у показниках між учнями ЕГ і КГ у кінці 4-го року навчання. На відміну від учнів ЕГ, учням КГ не вистачає зв'язків між пред'явленими цілями і відповідними уявленнями про операції, які необхідні

для їх досягнення. Для учнів ЕГ структура завдання є зрозумілою. Вони переносять засвоєний спосіб розв'язування завдань на виконання нового. Для учнів КГ характерним є відсутність осмислених зв'язків між частинами тексту складених завдань, які є механічним поєднанням закріплених у свідомості елементів, і це поєднання не відповідає виконанню запропонованого завдання. Істотна різниця у кількісних показниках свідчить про ефективність і доцільність пропонованої методики у процесі вивчення української мови.

По закінченню формувального експерименту з метою з'ясування його результативності, знову проводилось обстеження операцій мислення розумово відсталих учнів 4-х класів ЕГ і КГ. Для цього застосовувалися ті ж методики, що й у констатувальному експерименті. Результати дослідження рівнів мислення відображено у таблиці 3.

Таблиця 3

Рівні розвитку мислення досліджуваних

Рівень розвитку	Кількість досліджуваних (у%)	
	ЕГ	КГ
Високий	32	13
Середній	55	42
Низький	13	45

Аналіз результатів дослідження свідчить про те, що учні ЕГ мають кращі показники щодо рівня мислення. Різниця кількості учнів ЕГ і КГ, які мають високий рівень становить 19%, що мають середній рівень – 13%, а різниця кількості учнів, які мають низький рівень розвитку мислення становить 32%. Це свідчить про те, що учнів з низьким рівнем у ЕГ на 32% менше, ніж у КГ. У цілому учні ЕГ показали досить добрі результати, їхній середній бал (43,5) вищий, ніж КГ (27,5). Вірогідність результатів перевірялася за допомогою методів математичної статистики.

Рівні розвитку мислення в учнів ЕГ підвищилися завдяки тому, що вони постійно оперували поняттями на уроках української мови; розв'язували завдання на встановлення суперечності, подібності та відмінності між об'єктами, що порівнюються; пояснення причинно-наслідкових зв'язків; зіставлення різних варіантів та дії вибору; виділення певних закономірностей у навчальній інформації; доведення правильності виконаних практичних або розумових дій; пошук і виправлення допущених помилок; висування гіпотез, пропозицій, здійснення певного прогнозу наступних подій.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично обґрунтовано та експериментально доведено ефективність корекції мислення розумово відсталих дітей шляхом впровадження у навчальний процес системи Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова.

1. Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив недостатній стан розробленості досліджуваної проблеми. Узагальнення поглядів і досліджень науковців, які займалися вивченням та розробкою питання корекції мислення у процесі навчання, дозволяє стверджувати, що особливо виразні порушення у

розумово відсталих дітей спостерігаються у розвитку операцій узагальнення та абстрагування; однією з причин недостатнього розвитку логічного мислення у розумово відсталих учнів є відсутність цілеспрямованої, послідовної і систематичної роботи з формування у них вмінь доводити ті чи інші положення і висновки у процесі навчання.

Аналіз уроків показав, що при ознайомленні розумово відсталих учнів із новими знаннями переважно використовується метод розповіді. Учні мало залучаються до самостійної роботи, до практичної діяльності. У розумово відсталих учнів молодших класів на уроках української мови переважає репродуктивне, шаблонне мислення. Навчальний матеріал відтворюється фрагментарно, не завжди точно. При необхідності пояснення, обґрунтування, доведення, узагальнення матеріалу, який вивчається, розумово відсталі учні стикаються зі значними труднощами.

2. Результати констатувального етапу дослідження свідчать, що у 51% розумово відсталих учнів знання і вміння з української мови сформовані на середньому рівні, у 29% учнів на низькому рівні. Знання їх є неповними, безсистемними, фрагментарними. Усвідомленість знань низька. Учні застосовують знання лише у знайомих ситуаціях, практичних роботах за зразком. Рівень самостійності дітей є низьким. У значної кількості учнів переважає репродуктивний тип навчально-пізнавальної діяльності. І тільки у 4% учнів знання і вміння з української мови сформовані на високому рівні, а у 16% учнів – на достатньому рівні.

За результатами дослідження учнів з високим рівнем розвитку мислення не було виявлено. У 21,5% учнів мислення сформоване на середньому рівні, у 78,5% учнів – на низькому рівні. Результати дослідження показали, що мислення розумово відсталих учнів на початку навчання характеризується репродуктивністю, стереотипністю; аналіз елементарний. 78,5% учнів не вміють користуватися критеріями порівняння, зіставляють предмети за невідповідними ознаками. Порівняння є неповним і безсистемним. Переважає ситуативне порівняння і узагальнення, що є показником невміння будувати узагальнення за суттєвими ознаками. При аналізі сюжетних картин виділяють окремі предмети, не об'єднують їх у смислові групи, тому й не розкривають змісту картини.

3. Розроблена та застосована у дослідженні експериментальна система вимагає включення розумово відсталих учнів у процес навчання як його суб'єктів. Змістом навчальної діяльності в експериментальній системі є теоретичні знання, оволодіння якими коригує в розумово відсталих учнів мислення, сприяє виявленню творчості при здійсненні практичних видів діяльності. Доведено, що навчання розумово відсталих учнів молодших класів за системою Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова, суттєво сприяє формуванню у розумово відсталих дітей творчого способу розв'язання завдань: у результаті навчання за експериментальною системою творчі завдання розв'язували більше 50% учнів ЕГ. За результатами навчання у КГ більше 50% учнів розв'язували реконструктивні або репродуктивні завдання.

Експериментальна система забезпечує покращення якісного рівня знань і вмінь з української мови: усвідомленість їх учнями, перенесення вивчених теоретичних знань у практичну діяльність, формування вмінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Результати дослідження засвідчують, що 37% учнів ЕГ досягли високого рівня сформованості знань і вмінь з української мови. Значно менше учнів КГ (18%) наприкінці експерименту досягло високого рівня сформованості знань і вмінь. Учні ЕГ мають більш міцні, повні знання.

Порівняно низькі результати, показані учнями КГ, свідчать про те, що діти не можуть застосувати знання, вміння й навички у відносно нових умовах, погано засвоїли узагальнюючі способи дій, недостатньо усвідомили здобуті знання і вміння. Це пов'язано з нижчим темпом виконання вправ, оскільки у засвоєнні програмового матеріалу акцент у традиційній системі навчання покладається не на логічне мислення, а на механічне запам'ятовування.

4. Результати експерименту підтверджують гіпотезу про те, що навчання за системою Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова в умовах допоміжної школи може бути комплексним спеціальним засобом корекції мислення. Включення розумово відсталих учнів у процес абстрагування на всіх етапах навчання сприяло розвитку критичності, цілеспрямованості, свідомості мислення; формуванню вмінь виділяти головні і другорядні ознаки, порівнювати, робити прості висновки.

Порівняння результатів експерименту, отриманих у ЕГ і КГ, доводить, що за час проведення формувального етапу дослідження відбулися якісні та кількісні зміни у розвитку мислення розумово відсталих учнів. Кількісні показники мислення учнів ЕГ значно покращилися. Так, якщо у ЕГ 32% учнів з високим рівнем розвитку мислення від загальної кількості, то у КГ – всього 13%. Кількість дітей з низьким рівнем розвитку мислення у ЕГ 13%, тоді як у КГ 45%. Одержані дані свідчать про те, що в учнів ЕГ інтенсивніше проходить розвиток мислення. Це пояснюється тим, що просування учнів ЕГ з репродуктивного рівня засвоєння знань до реконструктивного і далі до творчого можливе при спеціальній організації навчання, тобто застосуванні системи навчання Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова.

Отже, високі результати в розвитку мислення учнів ЕГ, помітно вищий рівень їх знань і вмінь з української мови дають змогу відзначити перспективність і продуктивність системи розвивального навчання Д.Б.Ельконіна – В.В.Давидова, яка дозволяє подолати труднощі, обумовлені недорозвитком у дітей логічного мислення, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки і відношення. Це повністю підтверджує гіпотезу дослідження.

Разом з тим, проведене дослідження не вичерпує цілковитого розв'язання означеної проблеми. Перспективними напрямками досліджуваної проблеми є встановлення шляхів впровадження системи Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова на інших уроках у допоміжній школі та продовження навчання за

нею у середній ланці освіти, що матиме не лише теоретичне, а й практичне значення на сучасному етапі розбудови національної школи.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Нізевич О.В. Можливості використання розвивального навчання на уроках української мови в допоміжній школі / С. П. Миронова, О. В. Нізевич // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук. метод. зб. / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К. : Науковий світ, 2001. – Вип. 2. – С. 64 - 67.

2. Нізевич О. В. Використання елементів розвивального навчання на уроках рідної мови в 1 класі допоміжної школи / О. В. Нізевич // Імідж сучасного педагога : науково-практичний освітньо-популярний часопис. – Полтава, 2004. – № 8 - 9. – С. 84 - 86.

3. Нізевич О. В. Взаємозв'язок корекційних та дидактичних цілей при плануванні уроку в допоміжній школі / О. В. Нізевич // Актуальні проблеми спеціальної психології та педагогіки : зб. наук. праць. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2005. – С. 121 - 125.

4. Нізевич О. В. Теоретичні аспекти розвивального навчання / О. В. Нізевич // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : збірник за підсумками звітної конференції викладачів і аспірантів. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2005. – Вип. 4. [у 3 т.]. – Т. 1. – С. 204 - 205.

5. Нізевич О. В. Корекційна роль розвивального навчання на уроках української мови в школі для дітей з вадами інтелекту / О. В. Нізевич // Вісник Луганського педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2006. – № 16 : Серія „Педагогічні науки“. – С. 41 - 46.

6. Нізевич О. В. Удосконалення змісту програми з української мови для початкових класів / О. В. Нізевич // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету / відп. ред. В. І. Співак, упоряд. О. В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2006. – Вип. 6 : Серія соціально-педагогічна. – С. 187 - 190.

7. Нізевич О. В. Корекційна роль розвивального навчання в школі для дітей з вадами інтелекту / О. В. Нізевич // Крайова освіта. – 2007р. – 20 квітня. – № 8. – С. 9.

8. Нізевич О. В. Формування синтаксичних умінь у розумово відсталих молодших школярів у системі розвивального навчання Д. Б. Ельконіна – В. В. Давидова / О. В. Нізевич // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2007. – Вип. 7 : Серія соціально-педагогічна. – С. 218 - 221.

9. Нізевич О. В. Формування усвідомленості учіння в розумово відсталих дітей у системі Д. Б. Ельконіна – В. В. Давидова / О. В. Нізевич // Наук. вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 335 : Педагогіка та психологія – С. 131 - 136.

10. Нізевич О. В. Творчі вправи на уроках української мови як засіб розвитку мислення учнів з розумовою відсталістю / О. В. Нізевич // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – Вип. 10 : Серія соціально-педагогічна. – С. 298 - 301.

11. Нізевич О. В. Особливості реалізації принципу свідомості у навчанні дітей з вадами інтелекту за системою Д. Б. Ельконіна – В. В. Давидова / О. В. Нізевич // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – Вип. II : Корекційна педагогіка і психологія – С. 167 - 171.

АНОТАЦІЇ

Нізевич О.В. Корекція мислення розумово відсталих учнів молодших класів на уроках української мови. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2010.

Дисертація містить результати теоретико-експериментального дослідження корекції мислення розумово відсталих учнів молодших класів.

У дисертації здійснено теоретичний та практичний аналіз практики корекційного навчання розумово відсталих учнів на уроках української мови; розроблено зміст корекційно спрямованого навчання українській мові за системою Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова; визначено принципи, етапи, зміст і технологію спеціальної організації навчання розумово відсталих дітей за експериментальною системою; описано організацію та структуру проведення експериментального навчання; виявлено динаміку просування учнів за рівнями засвоєння знань та розвитку мислення в умовах експериментального навчання.

Експериментально підтверджено ефективність застосування системи розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова у навчанні розумово відсталих учнів молодших класів за умови її правильного використання і дотримання вимог до змісту методичних прийомів, організації проведення.

Ключові слова: корекція мислення, розумова діяльність, розумово відсталі учні, система розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова, українська мова, допоміжна школа.

Нізевич О.В. Коррекция мышления умственно отсталых школьников младших классов на уроках украинского языка. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2010.

Диссертационное исследование посвящено проблеме коррекции мышления умственно отсталых школьников младших классов на уроках украинского языка.

Анализ специальной психолого-педагогической литературы показал, что недостаточно разработана изучаемая проблема. В работе осуществлен теоретический и практический анализ традиционной методики коррекционного обучения умственно отсталых учащихся украинскому языку; разработано содержание коррекционно направленного обучения украинскому языку по системе Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова; определены принципы, этапы, содержание и технология специальной организации обучения умственно отсталых учеников по экспериментальной системе; описана организация и структура проведения экспериментального обучения.

В диссертации разработана методическая система изучения украинского языка. Доказано, что экспериментальная система обеспечивает улучшение качественного уровня знаний по украинскому языку – осмысленность их детьми, перенос изученных теоретических знаний на практику; формирование умений устанавливать причинно-следственные связи.

В исследовании отмечается, что экспериментальное обучение проводилось по программе развивающего обучения (система Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова). Изучение нового материала базировалось на проблемном подходе. Содержание учебной деятельности в экспериментальной системе направлено на овладение теоретическими знаниями, которые служат основой развития мышления умственно отсталых школьников и творческого уровня выполнения практических видов деятельности. Учебная деятельность умственно отсталых школьников организовывалась соответственно способу преподавания теоретических знаний от абстрактного к конкретному.

В диссертации научно обоснованы и экспериментально проверены принципы обучения: высокого уровня трудностей, ведущей роли теоретических знаний, сознательности процесса обучения, прохождения изучаемого материала ускоренным темпом. Дидактические принципы реализовывались средством содержания обучения и специальных методов работы. В экспериментальном обучении использовался метод укрупнения дидактических единиц с ориентацией на опорные умения.

В диссертации экспериментально выделены особенности использования системы развивающего обучения Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова, в частности: опора на единство действий, которые лежат как в основе понимания изучаемого материала, так и содержательно-операционных компонентов интеллектуальных структур умственно отсталых школьников младших классов (аналитико-синтетического восприятия, логического мышления, логической памяти); участие умственно отсталых детей в процессе обучения в качестве субъекта за счет постановки цели урока в виде развивающих заданий; программирование успеха в выполнении умственно отсталыми школьниками развивающих заданий за счет включения в процесс обучения эмоциональных и мотивационных компонентов их

интеллектуальных структур; обеспечение коррекционного воздействия на развитие мышления умственно отсталых учеников специально созданной системой заданий.

В диссертации также выделены этапы формирования интеллектуальных структур: 1) анализ умения, которое формируется; ознакомление учеников с правилами действий; 2) практическая отработка умения с помощью учебно-познавательных задач; 3) закрепление сформированного умения, использование его в творческой деятельности.

В процессе исследования экспериментально подтверждена эффективность применения системы развивающего обучения Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова в обучении умственно отсталых учеников младших классов украинскому языку при условии правильного ее использования и выполнения требований к содержанию методических приемов, организации проведения; определена динамика развития мышления детей в условиях экспериментального обучения.

Результаты эксперимента подтверждают гипотезу о том, что обучение по системе Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова в условиях вспомогательной школы может быть комплексным специальным средством коррекции мышления. Включение умственно отсталых учеников в процесс абстрагирования на всех этапах обучения способствует развитию критичности, целеустремленности, сознательности мышления; формированию умений отличать главные и второстепенные признаки, сравнивать, делать простые выводы; перестраивать знания, объединять их в системы, конкретизировать.

Ключевые слова: коррекция мышления, мыслительная деятельность, умственно отсталые ученики, система развивающего обучения Д.Б.Эльконина – В.В.Давыдова, украинский язык, вспомогательная школа.

Nizevykh O.V. Correction of Thinking Among Mental Deficient Children in Junior School at the Ukrainian Language Classes. – Manuscript.

Thesis for Pedagogical Science Candidate degree on the specialty: 13.00.03. - specialized pedagogic. – The M.P. Dragomanov National Pedagogical University. - Kiev, 2010.

The thesis contains the theoretical and experimental research results of correction of thinking among mental deficient children in junior school.

The thesis focuses upon theoretical and practical analysis of studying correction among mental deficient children at the Ukrainian language classes; the contents of correction studying of Ukrainian have been worked out after D.B. Elkonin – V.V. Davydov system; the main principles, stages, contents and techniques of specialized organization of mental deficient children studying according to the experimental system have been defined; experimental studying organization and structure have been described; the effectiveness of junior school mental deficient children studying according to D.B. Elkonin – V.V. Davydov system has been proved; the students proved to have made progress in learning and thinking development during the experimental studying process.

In process of research the effectiveness of D.B. Elkonin – V.V. Davydov development studying system applied to mental deficient children has been proved in case all of its regulations and demands to methodological techniques and organization process are kept to.

Key words: correction of thinking, mental activity, mental deficient students, D.B. Elkonin – V.V. Davydov development studying system, the Ukrainian language, supplementary school.